

KİTAP İNCELEMESİ

Özge ÖZKOÇ (2008), **Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991)** (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 223 s.).

Türkiye’de Uluslararası İlişkiler literatüründe Orta Doğu’yla ilgili çalışmalar son yıllarda büyük bir artış göstermiştir. Bu gelişmede hiç kuşkusuz Irak’ın işgali ve sonrasında ortaya çıkan gelişmeler ile Büyük Orta Doğu Projesi gibi olgularla birlikte, Türk dış politikası gündeminde Orta Doğu’nun giderek daha fazla yer alması da etkili oldu. Ülkemiz akademisyenlerinin ve araştırmacılarının artan ilgilerine rağmen, söz konusu eserlerin daha çok güncel gelişmelerle alakalı oldukları ya da Türkiye’nin bölge ülkeleriyle ilişkileri bağlamında çalışmalar kaleme aldıkları görülmektedir.

Özkoç’un çalışması ise, son dönem literatürüne hâkim olan anlayışın aksine iki açıdan farklılık göstermektedir: Birinci olarak, “güncel olmayan” bir konu incelenmiş, bir tarih çalışması yapılmıştır. İkinci olarak, Özkoç, tabiri caizse “moda” konuları ve Türkiye’nin bölge ülkeleriyle ilişkilerini değil, doğrudan doğruya bir bölge ülkesinin iç ve dış politika gelişmelerini ele alan bir esere imza atmıştır. Üstelik, incelenen ülke Suriye’nin Orta Doğu’nun en önemli devletlerinden biri olması ve Baas Partisi gibi II. Dünya Savaşı sonrası Orta Doğu politikasına damga vuran büyük bir olgunun ele alınması, çalışmanın Arap Orta Doğusu’nun 19. yüzyıldan bu yana yaşadığı serüvenin en önemli boyutlarından çoğunu anlamamızı da sağlamaktadır. Bu yönüyle çalışma, sahip olduğu başlığın ötesinde bir içeriğe sahiptir; bu da eserin taşıdığı değeri daha da arttırmaktadır.

Çalışma, giriş ve sonuç bölümleri dışında üç ana bölüme ayrılmıştır. Özkoç, I. bölümde “Baas Partisi’nin Kuruluşu ve Gelişimi”ni, II. Bölümde “Suriye’de ve Baas Partisi’nde İktidar Mücadelesi”ni, III. Bölümde ise “Hafız Esad Dönemi ve Baas Partisi”ni ele alarak esas olarak kronolojik bir yöntem kullanmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde Arap milliyetçiliğinin doğuşu ve gelişimi ele alınmıştır. Giriş bölümü bu yönüyle sadece çalışmaya bir tarihsel arka plan kazandırmakla kalmayıp, aynı zamanda Arap milliyetçiliği hakkında gayet yoğun bir başlangıç bilgisi edinmemizi de sağlamaktadır.

Özkoç, Arap milliyetçiliğini, kültürel bir uyanıştan siyasal bir harekete doğru evrilme biçiminde ele almıştır. Bu çerçevede, Arap milliyetçiliği 19. yüzyılda

bir kültürel uyanış olarak ortaya çıkmış, siyasal bir nitelik alması hayli uzun sürmüştür. Milliyetçiliğin seküler bir nitelik kazanması da bir hayli geçtir.

Giriş kısmında belirtildiği gibi, çalışmada “kavmiyye” ve “vataniyye” kavramlarına merkezi bir rol verilmektedir. Yazar, bu iki kavram çerçevesinde Suriye Baas Partisi’nin geçirdiği evrimi açık bir biçimde gözler önüne sermekle kalmamakta, aynı zamanda daha geniş ölçekte Arap Orta Doğusu’nun geçirdiği evrimi ve değişimi de anlamamızı sağlamaktadır.

Özkoç, Baas Partisi’nin kuruluşuna ve gelişimine yer verdiği I. bölümde öncelikle partinin kuruluşunu ve gelişimini tarihsel bir perspektifte ele aldıktan sonra, partinin dayandığı ideolojik yapıyı da geniş bir biçimde analiz etmiştir. Partinin iki kurucusu Salahaddin Bitar ve Mişel Eflak’ın görüşleri çerçevesinde ilk dönemde parti ideolojisinin dayandığı temel ilkeler incelenmiştir. Bu ilkeler; “Birlik”, “Hürriyet” ve “Sosyalizm”dir. Yazar, söz konusu ilkelerin, parti kurucuları tarafından nasıl yorumlandığını naklettikten sonra, birlik ilkesinin ifadesi olan Arap milliyetçiliğinin hiyerarşik olarak en üstte yer aldığını vurgulamaktadır. Özkoç’un da başarıyla yansıttığı gibi, parti kurucuları/ideologları temel ilkeleri olan milliyetçilik çerçevesinde, hürriyet ve sosyalizm ilkelerini Arap ulusunun “kendine özgülüğünü” öne sürerek, yaygın evrensel yorumundan farklı bir biçimde yorumlamayı tercih etmişlerdir. Özellikle, sosyalizm yorumlarının Marksizm’in enternasyonalizmi temel alan yaklaşımından farklı olduğunu vurgulama ihtiyacı içine girmişlerdir. Bu durum, milliyetçiliğin temel belirleyici olduğu yolundaki argümanın doğruluğunu çok açık bir biçimde ortaya çıkarmaktadır.

Yazar, I. bölümde ayrıca Baas Partisi’nin, kuruluşundan 1961’de Suriye’deki darbe sonucunda Mısır’la 1958’de kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin çöküşüne kadarki dönemde, tedrici bir biçimde Suriye siyasetinde etkili bir güç haline gelmesini incelemiştir. Özkoç, 1950’lerin başından itibaren Suriye siyasetinde ordunun belki de en önemli aktör haline gelmesine paralel olarak, Baas Partisi’nin de kuruluş dönemindeki ideolojisinin aksine iktidara gelebilmek için yavaş yavaş sivil siyaset dışındaki yolları kullanmaya başladığını aktarmaktadır. Bu çerçevede, Baas Partisi’nin ordu içinde destek aramaya başladığı, özellikle Alevi ve Dürzi subayların Baas ideolojisini benimsedikleri görülmektedir. Yazar, Baas Partisi’nin 1950’lerde sivil ve askeri kanatlardan oluşan bir yapıya büründüğünü vurgulanmaktadır. Parti, Suriye’deki askeri darbelere pragmatik bir biçimde yaklaşmış, darbeleri kimi zaman desteklerken kimi zaman da karşı çıkmıştır.

Özkoç’un bu bölümdeki en önemli tespitlerinden biri de, Baas Partisi’nin 1950’lerin sonundan itibaren milliyetçilik ilkesini yeniden yorumlamaya başladığı, bu çerçevede Pan-Arabizm’in yerini yavaş yavaş Suriye Arap

milliyetçiliğine bıraktığıdır. “Kavmiyye”nin yerini “Vataniyye” almaya başlamıştır. Mısır’la ilişkilerin bozulması ve Suriye’de Baas Partisi dışında milliyetçi bir Nasır yanlısı oluşumun varlığı partinin yeni milliyetçilik yorumunun en önemli göstergelerinden biridir.

Özkoç çalışmasının II. bölümünde yukarıda belirtilen değişimin en açık biçimde ortaya çıktığı 1960’larda Baas Partisi’nin ideolojik dönüşümünü ele almaktadır. Bu dönemde Baas Partisi, ideolojik olarak büyük bir değişim geçirmiş, parti geleneksel çizgisinden hayli uzaklaşmıştır. Eski ve yeni kuşak Baasçılar arasında yoğun bir parti içi mücadelenin yaşandığı bu dönemde, eski kuşaklar ve onların çizgisine sadık kalanlar parti içindeki etkinliklerini kaybetmişlerdir. Bitar ve Eflak gibi “kurucu babalar”ın bile tasfiye edildiği büyük bir kırılma yaşanmıştır. Üstelik, yeni kuşak Baasçılar arasında da farklı hizipler oluşmuş, bu hizipler arasında da keskin bir iktidar mücadelesi başlamıştır.

“Önce Suriye” şeklinde formüle edilen ve “vataniyye”nin kesin bir biçimde ön plana geçtiği bu dönemde geleneksel milliyetçilik anlayışının yanı sıra sosyalizm anlayışı da değişime uğramıştır. Her şeyden önce, kendine özgücülüğe dayanan ve daha çok anti-emperyalizm çerçevesinde ele alınan Arap Sosyalizmi, reel-sosyalist uygulamalara çok daha fazla benzemeye başlamıştır. Özellikle, partinin sol kanadının egemen olduğu ve “neo-Baas” dönemi olarak adlandırılan bu yıllarda sosyalist uygulamalara ağırlık verilmiştir. SSCB’yle geliştirilen ilişkilerin hem bir nedeni hem de bir sonucu olarak Baas Partisi sosyalist retoriği radikal biçimde kullanmıştır. Suriye, Arap Dünyası içinde “gerici” rejimlere karşı Mısır’la birlikte “ilerici” kampın liderliğine oynayan çok daha sert bir politika izlemeye başlamıştır.

Özkoç, bu bölümde partinin ideolojik dönüşümünü ve bu dönüşümde ortaya çıkan yeni kuşak Baasçılar arasındaki iktidar mücadelesini aktarırken, bir sonraki bölümde ele alacağı Hafız Esad dönemi politikalarını belirleyen en önemli olguların ve dinamiklerin de altını başarıyla çizmiştir.

Çalışmanın III. bölümünde Hafız Esad’ın iktidara geliş sürecini aktarıldıktan sonra, Esad iktidarının başladığı 1970’den, Soğuk Savaş’ın bitimine kadar geçen dönemde Baas Partisi’nin ve Suriye’nin geçirdiği değişim ele alınmaktadır. Yazar, Esad iktidarını “vataniyye”nin “kavmiyye” karşısındaki kesin galibiyeti olarak görmektedir. Esad’ın partinin sağ kanadının lideri olarak iktidarı ele geçirdikten sonra, neo-Baas dönemindeki sol retorikten uzaklaştığını belirterek, bu politika değişikliğinin de hem iç hem de dış siyasette yansımalarını ortaya koymaktadır. Ayrıca, Esad iktidarının neo-Baas döneminin radikalizmiyle içte ve dışta bozulan dengeleri yeniden kurmak amacını taşıdığını göstermektedir. Özkoç’un aktardığı gibi, bu dönemde hem

“gerici” Arap ülkeleriyle ilişkiler büyük oranda normalleştirilmiş, hem de içte özellikle Sünni burjuvazinin rahatsızlıkları giderilmeye çalışılmıştır.

Özkoç’un bu bölümdeki en dikkat çekici tezlerinden biri de, Suriye’deki iktidarın niteliği konusundaki görüşlerini okuduğumuz satırlarda ortaya çıkmaktadır. Hafız Esad iktidarının azınlıklarla kurduğu ilişkileri de sınıfsal temellerini ortaya koyarak yansıtan Özkoç, Türkiye’de hakim olan görüşlerin aksine Esad yönetiminin bir “azınlık (Alevi) diktatörlüğü” olmadığını, özellikle Sünni çoğunluğu toplumsal ve siyasal karar alma süreçlerinden tamamen dışlayan bir politika izlenmediğini savunmaktadır. Özkoç’a göre, Esad yönetimi azınlığın mutlak egemenliğini değil, iktidara sadakati esas almakta, Sünnileri de yönetim aygıtına dâhil etmeye özen göstermektedir. Nitekim, 1970’lerde ortaya çıkan “infatih” politikası, sadece uluslararası konjonktüre uyum sağlama çabasının bir sonucu olarak değil, aynı zamanda Sünni burjuvazinin beklentilerinin karşılanması ve sisteme daha sağlam bir biçimde eklenmeleri isteğinin bir sonucu olarak görülmelidir. Özkoç, “azınlık diktatörlüğü” söyleminin Sünni muhalefetin ve Arap dünyasındaki muhafazakâr rejim ve akımların propagandaları dikkate alınmadan anlaşılamayacağı vurgulamaktadır.

Özkoç, çalışmasının son kısımlarında 1980’lerden bu yana en güçlü muhalefet odağını oluşturan Müslüman Kardeşler’e karşı, Esad yönetiminin Sünnilerin desteğini alabilmek için söylemini ve politikalarını nasıl değiştirdiğini gözler önüne sermiştir. Esad yönetiminin bu konudaki pragmatizmi Baas Partisi’nin ideolojik temellerinin nasıl göz ardı edebildiğinin bir başka göstergesidir. Baas Partisi’nin dayandığı laik ilkelere rağmen, İslamcı muhalefete karşı, İslami söylem çok daha yoğun bir biçimde kullanılmıştır.

Yazarın benimsediği tarihsel materyalist yöntemin neticesinde analizlerini sosyo-ekonomik süreçlere dayandırması, çalışmanın Siyaset Bilimi disiplini çerçevesine de başarıyla oturmasını sağlamıştır. Özelde Baas Partisi’nin, genelde Suriye’nin siyasal ve sosyal gelişim süreci sınıfsal temelde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yöntem tercihi de, Baas Partisi’nin ve Suriye siyasetinin evrimindeki –çalışmayı okurken rahatlıkla görebileceğimiz– diyalektiği anlamamızı da sağlamaktadır. Yazar ayrıca Suriye’nin politik yapısında kimlik siyasetinin rolünü de önemli bir etken olarak ele almakta, Suriye’nin etnik ve dinsel çeşitliliğinde değişik grupların Baas Partisi’yle kurdukları ilişkileri de analiz etmektedir. Böylece, araştırma derinlikli bir analitik boyut kazanmıştır. Özkoç, çalışmasında sadece betimleyici ve nakilci bir anlayışı benimsememiş, hem genel olarak hem de sırası geldiğinde özel olarak analitik bir çerçeve sunmayı başarmıştır.

Bazı yerlerde başlıklar arası geçişlerin çok keskin olması ve özellikle partinin ideolojik değişiminin anlatıldığı kısımların kimi zaman tekrar hissi uyandırması gibi olumsuzluklar dışında, eser gayet akıcı bir dille yazılmıştır. Bu yönüyle, okuyucuyu yormayan bir üsluba sahiptir. Ayrıca, birçok yerde bilgilendirmeye yönelik ayrıntıların metin içinde değil de, dipnotlarda verilmesi akıcılığı daha da arttırmıştır.

Ülkemiz literatüründe konuyla ilgili eserlerin çok az sayıda olması, yazarın daha çok yabancı kaynaklar kullanmasını zorunlu kılmıştır. Üstelik, mevcut Türkçe kaynakların önemlice bir kısmı da çevirilerden oluşmaktadır. Özkoç'un bu eseri ülkemiz literatüründeki telif eserler arasında önemli bir yer alarak, kendisinden sonra gelen çalışmalar için de önemli bir kaynak olacaktır.

Dr. Gökhan Erdem, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi.